

lader sine pjaltebe Unger trække Trillebøren, medens han selv stupper efter, smøgende af en fingerlang Leerpibestump, som klemmes fast mellem Tænderne. Fruentimmerne komme som vandrende Karpatshider med Armen i Siden og Hovedet begravet i et Læs Kjøllekurter, eller ballancerende med Mælkekander og Kruffer, som ved deres Form ofte vække Grindring om etruskiske Vaser. Alt bæres paa Hovedet; et Nag er næsten en ukenendt Gjenstand; Piget, som skal vaske, løber endog affled med den oversyldte Ballie ballancerende paa Isfen. Derfor kan hun ligegodt slaae en Sladder af. Og Sladderen gaar lystigt her paa Orsuttortvet i et blødt, syngende Sprog, der klirrer ganske fremmed for Dem, som er vant til den nordtydske kuldbrende Tungefærdighed; en heel Deel fremmede Ord liste sig ind deri, saaa af de franske Naboer, hvis Sprog ogsaa træffes meget almindeligt paa Kjøbmændenes Skilde. Maaskee har Saphir Net, som mener:

Der Deutsche hat ein Vaterherz, ein leicht gerührtes,
Hört irgendwo er ein schlechtes Wort, er adoptirt es —

men maaskee har ogsaa Napoleon Net, som mener, at Rhinen er Frankrigs naturlige Grændse; og mod Naturlovene kan selv det tydske „Kulturprache“ ikke kæmpe: det lider her et Lyvl, som det tilfældigt gjenløber mod Ost og Nord. Af Nationaldragt findes her ligesaa lidet som i de fleste andre større Byer: Bonden er gjerne iført en blå Blouse og et Par jernkællerede Sko, men dermed er ogsaa Baalkællingens Eienommelighed forbi; Pigerne fra Ovrerrhin, som i Mængde søge Tjeneste i Rhinlandenes Hovedstad, ere kjendelige paa en forgyldt Pils, der rigtig nok mere ligner et Kuvøblad af Messing, som stikkes gennem Haarstretningen. En Striklevind med et Par Glashoveeder bruges ogsaa; men Intet, som har fjerneste Lighed med en Pils, tør findes paa Hovedet af nogen Anden, end Jomfruen. Vee Den, som med Uret smykker sig hermed; har Verden ikke for hendt hendes Skam, vil denne blive aabenbar, saasnart hun saaledes pøntet indfinder sig i en Forsamling af Piger, og lystelig kan hun prise sig, om ikke Haaret rives af hende tilligemed Pilen. Studer Nogen mene, at dette kostelige Attribut kun sees temmelig sjældent, maa han derfor ikke fatte flette Tanker om de kölnske Piger; thi for det Første hører denne eiendommelige Pønt kun hjemme ved Ovrer- og Mellemrhin, for det Andet er Tilbøeligheden til at bytte Landsbydragten med Kjøbstadmode, ikke mindre stærk her end andre Steds.

Den smukkeste Udsigt over Köln har man fra den høie Rhinbred, fra Dentz, Kölns Citadel, en By af Hoteller og Kafecuer, hvor Aalderen gaar i Uniform, Gardekuitaseren, Jernbanebetjenten, Brovogteren og den stjerbenede Toldskriver, der i veltilnappet Frakke smigrer sig med Haaret om at blive antaget for en Officer. Paa den modsatte Bred buer den gamle Stad sig i Halsmaaneform opad en let Skraaning, dens forvirrede Huusmasse er overrasket af talrige Kirker og Taarne, af den vægtige Dom, indsluttet af Fæstningsvæge med gamle Fortbygninger og langs Floden begrændset af en steensat Duai. To Broer forbinde Rhinbredderne, den ene bygget paa Pontoner og fra Morgen til Aften gængende under en uafbrudt Menneskemasse, den anden et nyt og storartet Arbejde, et Jernværk af tommetykke Jernstænger, som hviler paa taarnhøie Piller, der tillade Dampskibene fri Passage paa Floden, medens Locomotivet med det larmende Tog flyver hen over den lige ind i Hjertet af Byen. Billedet er ganske smukt, det bliver stærkt ved de Grindringer, som knutte sig dertil. Bestuere har for sig Illustrationen til et Stykke Verdenshistorie lige fra den Tid, de romerske Legioners Erue svang sig ud over Tydskland og Agrippina grundede sin berømte Coloni i Ubiernes Land, indtil da den franske Keiserørn slog sine Kløer i det gispende Europa og Kongeriger formedes og omsformedes, som Leret i Billedhuggerens Haand. Jeg kunde benytte min Net som Tourist og repetere Løseren et godt Stykke af Roesods Verdenshistorie; men jeg vil ikke gøre det; jeg vil nøies med at erindre ham om, at den romerske Coloni gennem Tibernes Omfælgelse blev en fri Rigsstad, at Köln som saadan spillede en vigtig Rolle i Midtalderen, var Medlem af Hansforbundet, Midtpunktet for Vesttydsklands Handel, Sædet for en berømt Konflikt og Skuepladsen for udmærkede Kunstneres Virksomhed. Den opnaede ikke denne Storhed uden Kamp: indenfor dens Mure kæmpede Abel og Borgere (Geschlechtern und Gassen), Protestanten og Katholiken, udenfor maatte de trodsige Republikanere kæmpe mod den vægtige Erkebiskop, Byens Skotskherre, som søgte at berøve Borgernes deres nedarbejdede Friheder. Bispen drog det korteste Straa og trak sig tilbage til sin churfyrstelige Residens i Bonn. Napoleon var ikke den Mand, som trak sig tilbage; han gjorde Ende paa Byens Uafhængighed; ved Freden til Campo Formio blev den frie Rigsstad en fransk Departementsstad og Rhinen Frankrigs Grændse. Da en Wiener-Gaasfjer slog en Streg over den af Napoleon grundede Verdensorden og Dvergene reves om Kampens Bytte, tilfaldt Byen Preussen. Dets Erue sidder nu med udspilede Vinger, med Kløerne fulde af gudsnædeligt Rigsæble og Scepter, som en Høg over Stadporten; den pranger overalt, hvor det er muligt at anbringe et kongeligt Vaaben, fra Regjeringsbygningens Fronton til Brovægterens Bræddeskur,

fra Generalens Piffelhue til Postbudets Kasket; men hvor meget den breder sig, er en preussisk Ern paa det Sted, hvor den romerske og den franske har bygget, omtrent som en Spurv i en Storerede, der spiller Mester i Vedkommendes Fraværelse; og gennem Preussersdommets Forsalling fremdukke Grindringer om den gamle Romerby, den frie Rigsstad, som Malerier fra Oldtiden gennem moderne barbarisk Hvidtning paa en gammel Kirkevæg. Kölnerne elste disse Grindringer, de tale gjerne om Fortiden, især den gode gamle „Churlkünst“ Tid, og ved frivillige Bidrag have de i det Wallraf-Richartzske Museum opført et værdigt Gjemmestue for Fortidens Kunst. Denne herlige Bygning, opført af Felten, smykket med udmærkede Frescoer af Steinle, er endnu ikke ganske færdig i det Indre. Den gjemmer en Stat af Fortidsminder, og Kölnernes nedarbejdede Konstante tillader dem ikke at blive staaende herved. Et moderne Billedegalleri af betydligt Værd slutter sig til den rige Samling af Værker af ældre tydske Mestere især af den kölnske Skole, og interessante Levninger fra Romertiden, der ere fundne dels i, dels ved Byen. I en Sal ser man Malerier af Mestrene Wilhelm og Stephan og mange Andre, der ikke engang som disse have efterladt Verden et Fornavn, men dog kunne være sikke paa at overlære mange store Navne. I en anden er gamle Baaben og Huusgeraad; her er et Gulv prydet med romerske Mosaiker, hist sidder langs Væggen et alvorligt Selskab af Imperatorer og Proconsuler, der engang have berstet over disse Egne, udtryksfulde Hoveder paa korte, senestærke Hals. Et Besøg i Museet er af stor Interesse, og jeg kan kun beklage, at Tiden ikke tillod mig ret at nyde godt af dets Skatte.

Det er forresten ikke blot indenfor Museets Vægge, man erindres om Kölns betydningfulde Fortid; Minder herom raabe saa at sige fra Gader og Stræder. Den, som passerer St. Alperngade, kan ikke let undgaae at bemærke en rund Muurmasse, beklædt med et Lag utilhugne Smaasteen, som danne regelmæssige Figurer. Den tjener til Grund for et temmelig nyt Huus, over hvis første Sals Binduer et langt Bræt med forgyldte Bogstaver udskræker Navnet paa den Strædder, som har opflaaet sin Bølg paa Levningerne af Bagtaarnet, hvorfra den romerske Spyddrager som Civilisationens Forspost spejdede ud efter de vilde Germaner. Tiden er en frygtelig Ironiker: en Strædderboutik ovenpaa et romersk Fæstningstaarn! Nogle Skridt mod Syd og vi træffe Levninger af de gamle Stadmure, langt nyere end Romertaarnet og af et ganske andet Muurværk, men ligesom det trodsende Arhundreder og medlidende støttende senere Tiders Bindingsværksbygninger, der mere malerisk end kunstigt for Beboernes Tryghed halde sig op til de vedvendtbrændte Klippeblokke af Steen og Kalk. Et Taarn, som tilhører denne Besætning og fører Navn af Frankertaarnet, findes i temmelig ustabt Tilstand næved den nye Jernbanebro; Ugler og Flaggermus bebøe det, og Armoden hænger sine Pjatter til Dørring ud af dets smaa, firkanterede Binduer. Skridt for Skridt kan man i de efterleste Mindesmærker følge de vejlende Tider og de Omfælgelse, Byen har været underkastet. Midtalderen og den romerske Kunst er især stærkt repræsenteret; dem stifter Köln sine fleste og skønneste Bygninger. Her, som overalt, var i den Tid Geistlighedens Magt overordentlig stor, under dens Herredømme rejste sig den ene prægtige Kirke efter den anden. St. Gereon, Apostelkirken, St. Martin, St. Maria in Capital og i Lyskirken og mange flere Kirker stride sig fra denne Periode, og alle ere de glimrende Vidnesbyrd om, til hvilken Høide den kölnske Kunst havde hævet sig. Naar man betragter den eiendommelige Maade, hvorpaa den har behandlet den romanske Stil, kunde man fristes til at sige, at et glemt Sædel fra Romernes Stortid pludseligt havde faaet Liv og Kraft og befrugtet en allerede hendende Kunst i en yppig Efterblomstringstid. Den romanske Stil — Rundbuestilen — er en Efterkommer af det første Ariusindes kristelige Bygningskunst, saaledes som denne udvikledes i Rom og Vestlandene. Kirkebygningens Grundlag er den antike Basilika, det lange fløede Huus; i Enkeltformerne er en Efterklang af den græske Meisels: et hændende Granitcheo af Harmonien i Marmor. Hvorledes den udviklede sig, kan her ikke være Tale om; men kraftigt og smukt udviklede den sig, føiende sig i Enkelttederne efter de forskjellige Nationers og Landes eiendommelige Konstrering, men i det Hele bevarende sin oprindelige Charakter. Den romerske Kirkebygning lignede den Institution, ved hvis Midler og Virksomhed den blev til: den katolske Geistlighed — et fast sammenbundet Hele, udestær eens og kraftigt fremtrædende trods de smaa Uoverensstemmelser i det Indre. Medens denne Konstrering beherskede Vesteuropa og udvikledes saameget hurtigere som Romerne med deres Verdensherredømme og efterladte Værker havde beredt Jordbunden for den, blomstrede hinsides Adriaterhavet en anden Konstrering, ligeledes udgaaet fra Romerne, men fjernende sig mere og mere fra det oprindelige Mønstre, efteriom Folket, der dyrkede den, fjernede sig fra Forfædrenes Stille og henflyggede i Blødsaglighed paa Bosphorus' herlige Bred. Saaledes som Bygningskunsten uddannedes i Byzanz, forblev den uden væsentlig Indflydelse paa det øvrige Europa, indtil Korsfarerne lærte den at kjende og ved deres Tilbage-

komst i Hjemmet søgte at efterligne den Pragt, som havde blandet dem i det fremmede Land. Men det blev ved enkeltstaaende mindre Forsøg, mest i Paladser og borgerlige Bygninger. Köln-Stolen var det forbeholdt at gjøre et dristigt Forsøg paa at forene de to Stud af den tidlige kristelige Kunst og sammensmelte den romanske Længdebygning og den byzantiniske Kuppelbygning til et kunstnerisk Hele; Kjendere kunne være uenige om det Retmæssige heri, men Ingen kan negte det Storarbejde i Planen og det Delicate i Behandlingen. Ved disse Væstræbelse berigedes Köln og Rhinlandene med en Mængde herlige Kirker, hvis Eiendommelighed bestaaer i en Kuppelbygning over Korsets Skæringspunkt, der i det Ydre fremtræder som en vægtig som oftest flerspiret Taarnbygning, smykket med delige Arkader. I det Indre gif Architekt og Maler Haand i Haand, og knap veed man, hvad man mest skal beundre: den Førstes storartede Værk i Kalk og Steen eller den Sidstes herlige Decorationer, der efter Arhundrederes Forsøg bestuere inøde med sjælden Friskhed, saaledes som Tilfældet er i St. Gereon. De prægtige Bygningsværker, som rejste sig i Köln, sandt Efterlignere rundt om i Rhinlandene, og det ikke alene i de større Stæder, men ogsaa i Landsbyerne. Ganske interessant er det at see, hvorledes Landsbymureren med smaa Midler søger at hjælpe sig og følge Moden i Hovedstaden. Anden i Værket har han rigtig nok ikke fattet, for ham er Bisagen blevet Hovedsagen, hans Kirke har intet Tverstrib, der er altsaa intet Kors, hvis Midtpunkt skal overhæves med den karakteristiske Kuppel, men Taarnet vil han have paa samme Sted som i Hovedstaden, og derfor stytter han det fra Indgangen og stupper det ind mellem Langstrib og Alterniche. Hvem der interesserer sig for Bygningskunst kan see Exempler paa denne naive Opfatelse i Küngsdorf, Volkendorf og flere andre Landsbyer i Nærheden af Bonn.

Medens den romanske Kunst bedækkede Rhinens Bredder med uforgængelige Værker, var der imidlertid født den en Efterfølger, der snart skulde nedstøde den fra Thronen, den i et Par Arhundreder havde indtaget, og i en Række af Aar gjøre Verden blind for den Skjønhed, den hidtil havde hybet. Historien gjør intet Spring, og „Selskabselle“ kan ligesaa lidt hjemme i Konsten, som i Naturen. Den romanske Kunst hvilede paa Overleveringen fra Romernes Kunst, ligesom denne hvilede paa den græske og etruskiske Kunsts Overleveringer. Af den romanske Kunst fremgik den saakaldte gotiske; Navnet maa synes uklart for Dem, som ikke veed, at det er givet af Italienerne, for hvem Gotter og Barbarer vare Synonymer og for hvem Alt, hvad der stod i Strid med de antike Former, var barbarisk. Saaledes som den udviklede gotiske Kunst præsenterede sig for Romernes Efterfølgere, skulde de have Vanskelighed ved at finde Familielighed med deres Forsfædres, og fra deres Standpunkt var Navnet berettiget; aldeles uberettiget er det berimod, naar en udmærket Konsthistoriker som Rugler har søgt at fortrænge det gamle Navn og saae det ombyttet med Betænelsen „germanisk“ Kunst. Gotikken er ikke tydelig i sin Oprindelse, ligesaa lidet som der i den „spiegelt sich das Wesen des germanischen Geistes“ — som Kubke siger. Det er ikke den „germanische Geist“ hos de „neuerungsbegeerigen Franzosen“, som bringer den til Verden; den er i sin Oprindelse en Udvikling af den romanske, i sin Blomstring en Fyde af Skjønhed, som skjuler hvad den mangler i Sandhed, i sin Consekvens et Monstrum, som det har været forbeholdt England at fremvise for Verden i Form af Bygninger af Glas og Jern. Den er fremgaaet fra Frankrig og fra den maaskee mest franske Deel af det store Rige, som fører dette Navn, fra Provinshen Isle-de-France. Det friere Liv, som rorte sig, har sikkert ikke været uden Indflydelse paa dens Udvikelse; hidtil havde Geistligheden alene forestaaet Kirkebygningen, nu tog Kommunen den i sin Haand; den gennem Arhundreder fæstnede Form blev ikke voldsomt brudt, men tilkæmpet efter Tidens Fordringer, efter dens Stræben mod Lys og Frihed. Naar Tydskerne ville tilegne sig Vren for den gotiske Kunst, er det fordi de alle mere eller mindre lide af den Nationalseil, at ville vindicere deres Land enhver stor Opdagelse, ethvert epochegjørende Fremstrid paa Konstens og Videnskabsens Gebet. Og er det dem ikke muligt at faae deres Lands Grandier til at omfatte Stedet, hvorfra Opdagelsen er udgaaet, skal ibetmindste deres „Geist“ være primus motor. Mig forekommer det, at de ikke behøve at faae en Streg over det tiende Bud i Dr. Martin Luthers lille Katechismus og give den tydske Land en saadan Guttapercha-Charakter, de kunne uden dette være stolte af hvad de have, og navnlig af den gotiske Kunsts Frembringelser paa tydsk Jordbund.

Domkirken i Köln er et af den gotiske Kunsts Mesterværker. Dens Grundsteen lagdes 1248, men Arbeidet stred kun langsomt frem; Choret blev fuldbendt og indviet og tjente i Arhundreder som Kirke, medens den øvrige paabegyndte Deel af den vægtige Bygning truede med at synke i Ruiner. Frederik Wilhelm den Tredie, som i Aaret 1816 besøgte Köln og imponeredes af det Storarbejde i Anlægget, lod den berømte Bygmester Schinkel undersøge Kirken og besalede dens Fuldbendelse. Siden den Tid er Arbeidet freddet rasst frem, hele Bygningen er bragt under Tag, den nordre Side fuldbendt,